

Литвинова С.Г.,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,

завідувачка відділом,

Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України

Буров О.Ю.,

доктор технічних наук, старший дослідник,

провідний науковий співробітник,

Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України

**ВИБІР КЛАСУ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ
ДИНАМІКИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ В АДАПТИВНИХ СИСТЕМАХ
НАВЧАННЯ**

Постановка проблеми. Зміна пріоритетів навчання, перехід від класно-урочного та групового навчання до індивідуально-орієнтованого створює можливості гнучкого управління навчальним процесом з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей здобувача знань [1], а також підвищення ефективності навчання із застосуванням мереж [2] та хмарних ресурсів [3].

Аналіз актуальних досліджень. Як свідчить наявний досвід оцінювання та прогнозування ефективності розумової роботи операторів у критичних та небезпечних галузях [4], важливою задачею на цьому шляху є прогнозування необхідних психофізіологічних ресурсів для виконання когнітивної діяльності [5] та функціонального стану людини [6], функціональної організації її розумової діяльності з урахуванням вікових особливостей [7]. Це справедливо для будь-яких видів операторської діяльності, у тому числі здобувача знань як оператора-дослідника [8], особливо під час його адаптації до відповідного навчального середовища

[9; 10; 11]. Проте як впливає з аналізу наукових розробок, а також їх практичного застосування, вибір адекватного математичного апарату не завжди є обґрунтованим і не завжди забезпечує високу прогностичну точність.

Мета статті. Обґрунтувати вибір адекватних класів математичних моделей для задач прогнозування успішності розумової діяльності.

Методика. Обчислення складності та абсолютної організації системи за У. Ешбі [12], класифікація організації систем за Ю.Г. Антомоновим [13] та їх складності за С. Біром [14].

Результати дослідження.

Результати зіставлення характеристик роботи машиністів-операторів з системою і техніко-економічного показника свідчать про адекватність застосовуваного тесту і про високу кореляційної зв'язку параметрів, що характеризують функціональний стан людини-оператора, з параметрами, котрі характеризують його професійну працездатність.

Разом з тим, прогнозування професійної працездатності людини вимагає правильного вибору математичного апарату для побудови моделей. Будь-яка система (в тому числі, людина в процесі діяльності) описується безліччю вихідних координат. Продуктивність праці, показник ефективності професійної роботи оператора також можуть розглядатися в якості вихідної координати системи "працююча людина".

У. Ешбі пропонує характеризувати складність системи ($H_{\max}$) її різноманітністю [12], під яким розуміється кількість станів N , які може приймати система $H_{\max} = \lg(N)$.

Якщо невизначеність системи визначити як $H = - \sum p_i \lg p_i$, де p_i - ймовірність знаходження системи в i -му стані, то абсолютна організація системи може бути визначена як $O = H_{\max} - H$. У той же час абсолютна організація не завжди є інформативною. Тому Г. Ферстер і Ю. Антомонов пропонують оцінювати відносну організацію системи таким чином $R = 1 -$

$(H/H_{\max})$ [13].

На основі оцінок складності та організації запропоновані класифікації систем з метою їх адекватного опису. Так, С. Бір [14] запропонував шкалу для класифікації систем за складністю, згідно з якою системи поділяються на: прості ($H_{\max} < 3$), складні ($3 \leq H_{\max} < 6$) і дуже складні ($H_{\max} \geq 6$).

Ю. Г. Антомонов [13] запропонував оцінювати системи за рівнем організації наступним чином: детерміновані ($0,3 < R \leq 1$), квазидетерміновані ($0,1 < R \leq 0,3$) та ймовірнісні ($0 < R \leq 0,1$).

Найменш стійкими, найменш організованими є ймовірнісні системи. Тому обрані моделі для опису і прогнозування слід вибирати виходячи з того, що (за Ю.Г.Антомоновим [13]) для простих, ймовірнісних систем прийнятним є використання математичного апарату опису випадкових процесів, параметрів законів розподілу, тобто ймовірнісно-статистичні методи. Зважаючи на те, що системи «Суб'єкт навчання – навчальні засоби – навчальне середовище» можуть мати у різних ситуаціях змінні рівні організації (відповідно, бути і квазидетермінованими, і ймовірнісними), а в цифровому навчальному середовищі бути складними, для їх опису доцільно використовувати статистичні методи аналізу та побудови моделей прогнозу ефективності навчання.

З огляду на те, що прогноз успішності когнітивного розвитку старшокласників можливо будувати на підставі результатів в умовах моделювання операторської діяльності, то найбільш підходящим математичним апаратом, мабуть, є регресійний аналіз, що дозволяє будувати моделі на основі співставлення параметрів, що характеризують різні, але статистично пов'язані процеси.

Висновки. Для вибору адекватного математичного апарату побудови прогностичних моделей ефективності (успішності) навчання рекомендується враховувати складність та організацію навчальної

діяльності. Аналіз цих показників, а також досвід використання прогностичних моделей в емерджентних технологіях дозволяє рекомендувати в якості моделей множинні регресійні моделі, які дозволяють будувати моделі на основі співставлення параметрів, що характеризують різні, але статистично пов'язані процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буров О.Ю., Камишин В. В. Оцінювання обдарованості: проблеми кількісної міри / О. Ю. Буров, В. В. Камишин // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика.– К.: Інститут обдарованої дитини АПН України.–2004.–Вип. 2 (2009): 5-9.

2. Литвинова С. Г. Формування On-line навчального середовища в загальноосвітніх навчальних закладах / С. Г. Литвинова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2010. – № 8. – С. 25–27.

3. Литвинова С. Г. Облачно ориентированная учебная среда школы: от кабинета до виртуальных методических предметных объединений учителей // Образовательные технологии и общество. – 2014. – Т. 17. – №. 1.

4. Буров А. Ю. Психофизиологическое обеспечение труда операторов / А. Ю. Буров // Информационно-управляющие системы на железнодорожном транспорте. – 1999. – №. 6. – С. 32-34.

5. Veltman H., Wilson G., Burov O. Cognitive load / H. Veltman, G. Wilson, O. Burov // NATO Science Series RTO-TR-HFM-104.– Brussels. – 2004. – Pp. 97-112.

6. Spirin O., Burov O. Models and applied tools for prediction of student ability to effective learning / O. Spirin, O. Burov // 14th International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. – CEUR-WS, 2018. – Т. 2104. – Pp. 404-411.

7. Буров О.Ю. Динаміка розвитку інтелектуальних здібностей обдарованої особистості у підлітковому віці / О. Ю. Буров, В. В. Рибалка, Н. Д. Вінник, В. В. Русова, М. А. Перцев, І. О. Плаксенкова, М. О. Кудрявченко, А. Б. Сагалакова, Ю. М. Черняк; За ред. О. Ю. Булова. – К. : Тов «Інформаційні системи», 2012. – 258 с.

8. Мигаль Г. В., Выходец Ю. С. Ергономічний підхід до організації навчання та підвищення його ефективності / Г. В. Мигаль , Ю. С. Выходец // Радіоелектронні і комп'ютерні системи.- 2016.- № 2 (76).- С. 70–79.

9. Mulder, L.J.M. et al. How to use cardiovascular state changes in adaptive automation / L.J.M.Mulder, A. Van Roon, H. Veldman, K. Laumann, A. Burov, L. Quispel, P.J. Hoogeboom. In: Hockey, G.R.J., Gaillard, A.W.K., Burov, O. (Eds.), Operator Functional State. The Assessment and Prediction of Human Performance Degradation in Complex Tasks. - NATO Science Series.- IOS Press, Amsterdam. - 2003. - Pp. 260–272.

10. Burov, O. Y., Pinchuk, O. P., Pertsev, M. A., & Vasylchenko, Y. V. Using the students' state indices for design of adaptive learning systems / O. Y. Burov, O. P. Pinchuk, M. A. Pertsev, & Y. V. Vasylchenko // Information Technologies and Learning Tools.- 2018.- 68.- # 6.- 20-32.

11. Lavrov, E., Barchenko, N., Pasko, N., and Tolbatov, A. Development of adaptation technologies to man-operator in distributed E-learning systems / E. Lavrov, N. Barchenko, N. Pasko, A Tolbatov // Proceedings of 2nd International Conference on Advanced Information and Communication Technologies-2017 (AICT-2017).- 2017.- pp. 88–91.

12. Ashby W. R. Principles of the Self-Organizing Dynamic System / W. R. Ashby // Journal of General Psychology.- 1947.- V. 37.- Pp. 125—128.

13. Антомонов Ю.Г. Принципы нейродинамики / Ю. Г. Антомонов. - Киев: Наук.думка, 1974. - 199 с.

14. Бир С. Кибернетика и управление производством / С. Бир. - М.: Физматгиз. - 1963. - 275 с.